

ՆԱԶԻԿ ԱՎԱԳՅԱՆԻ ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ

2022թ. հունվարի 1-ին լրացավ վաստակաշատ գիտնական, ազգագրագետ Հայաստանի պատմության թանգարանի Ազգագրության բաժնի գիտաշխատող երջանկահիշատակ Նազիկ Քրիստափորի Ավագյանի 100-ամյակը: Նազիկ Ավագյանը ծնվել է Գողթն գավառի Ցղնա գյուղում: Սկզբնական կրթությունը ստացել է հայրենի Ցղնա-յում: Հետագայում սովորել է Երևանում և ավարտել Երևանի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետը, եղել է նշանավոր ազգագրագետ Ստեփան Լիսիցյանի ուսանողը:

Նազիկ Ավագյանը 1948թ. ապրիլի 16-ին (Հրաման №36) ընդունվել է Հայաստանի պատմության թանգարան, սկզբում որպես բացատրող, հետագայում Ազգագրության բաժնի կրտսեր գիտաշխատող: Անմիջապես ընդգրկվելով բաժնի մեծածավալ աշխատանքների մեջ, Ն.Ավագյանը դարձավ թանգարանի նմիթյալներից մեկը: Նա իր ամբողջ կյանքը նվիրեց Ազգագրության բաժնի գիտա-հետազոտական ու գիտա-ուսումնական աշխատանքներին, բաժնի վեց ֆոնդերի համալրմանը, ցուցահանդեսների կազմակերպմանը, հոդվածների և գրքերի հրատարակմանը, հրապարակային գործունեությանը: 1979–1988թթ. նա եղել է Ազգագրության բաժնի վարիչը: Նրա ղեկավարությամբ շատ արդյունավետ էին ընթանում բաժնի աշխատանքները՝ այդ թվում ազգագրական գիտարշավները՝ Ախալցխայի Ծոփորոտ, Մեծ Պամաճ, Ծղալթբիլայի Սագել գյուղեր (1960), Ալավերդու Օձուն, Դանուշավան, Արդվի, Ղաչաղան գյուղեր (1961), Նոյեմբերյանի Կողը, Ղալաչա, Այրում գյուղեր (1961), Աշտարակի Փարպի, Կարբի, Օշական և Էջմիածնի Ապագա, Արշալույս, Սամաղար գյուղեր (1964), Երևանի Շահումյանի շրջանում բնակվող սվեդահայերի մոտ (1965), Լեռնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի, Մարտունու, Մարտակերտի, Հադրութի, Շուշիի շրջանների Հարավ, Գիշի, Տումի, Ճարտար, Տող, Մեծ Թաղեր և այլ գյուղեր (1966), Երևանաբնակ սերաստահայերի մոտ (1966), Սևանի ավազանի Մարտունու, Վարդենիսի, Սևանի, Կամոյի շրջաններ, Վարդենիկ, Կարճաղբյուր, Սարուխան, Բատիկյան, Կարմիր, Հացաշատ և այլ գյուղեր (1969), Ախալքալակի, Բոգդանովկայի, Ախալցխայի շրջաններ, Լենինական և մոտակա գյուղեր (1970), Ապարանի և Արագածի շրջանների Ափնա, Մուլքի, Հարթավան, Չքնաղ, Մելիք, Ծաղկահովիտ, Բուժական, Հայփամբ, Արայի գյուղեր (1971), Ստեփանավանի շրջանի Վարդաբլուր, Կուրթան, Գյարգյառ գյուղեր, Թումանյանի շրջանի Դսեղ, Մարց գյուղեր (1972), Էջմիածնի, Հոկտեմբերյանի, Արտաշատի և Լենինականի շրջաններ (1973), Թալինի շրջանի Կաթնաղբյուր, Վերին և Ներքին Բագմաբերդ, Աշնակ, Սասունիկ և Ավթոնա գյուղեր (1976), Արթիկի Լեռնակերտ, Պենգաշեն, Գեղանիստ, Գետափ, Փանիկ, Մեծ Մանթաշ, Հոռոմ գյուղեր, Ախուրյանի Կամո, Ջաջուռ, Կառնուտ, Մայիսյան հայրենյաց գյուղեր (1977), Ախալքալաքի Էլսթիլա, Խուլ-

գումո, Զաք գյուղեր, Բոգդանովկայի, Ախալցխայի շրջաններ (1978), Ղուկասյանի Սիգալետ, Մեծ Սեպասար, Սարագյուղ, Բավրա, Ղազանչի գյուղեր (1980), Էջմիածնի շրջանի Ծաղկունք, Հովտամեջ, Լեռնամերձ, Ֆրանկանոց, Դոդս գյուղեր (1986):

Հանրապետական ու միջազգային գիտական նստաշրջաններում ներկայացրած շուրջ քառասուն զեկուցումներում ՆԱվագյանը հնչեցրել է Պատմական Հայաստանի ազգագրական տարբեր շրջանների (Բարձր Հայք, Սեբաստիա, Աղձնիք և Տուրուբերան, Վասպուրական, Նախիջևան, Սյունիք-Արցախ, Երևան և այլն) ավանդական հագուստի և կիրառական արվեստի ուսումնասիրմանը վերաբերող հիմնահարցերն ու հիմնախնդիրները:

1974–1988 թթ. Ն.Ավագյանը կազմել է Հայաստանի պատմության թանգարանի մշտական և ժամանակավոր բազմաթիվ ցուցահանդեսների, Սպիտակի (1984), Հրազդանի (1984), Լենինականի պատմաեթնոգրաֆիտական թանգարանների (1985), Էքսպոզիցիոն պլանները, Հայաստանի տարբեր մշակութային կենտրոններում շրջիկ ցուցահանդեսների շուրջ քսան էքսպոզիցիոն պլան, ինչպես նաև Ազգագրության բաժնի կողմից Լենինգրադում, Տարտուում, Կիևում կազմակերպված ցուցահանդեսների էքսպոզիցիոն պլանները:

Նազիկ Ավագյանի հրատարակած ուսումնասիրությունների ցանկում կա հայերեն, ռուսերեն, ֆրանսերեն լեզվով երեսունչորս աշխատություն: Այդ աշխատություններից են՝ *Этнографические фонды Государственного исторического музея Армении, Москва 1964, (на русском, на французском языках)*; Սուեդահայերի մշակույթի և կենցաղի նմուշների հավաքածուն, Լրաբեր հասարակագիտության, Երևան 1967, №7, էջ 87–95; Սեբաստիայի և շրջակա գյուղերի ժողովրդական տարազը 19-րդ դ. և 20-րդ դ. սկզբին, ՊԲՀ Երևան 1970, №2, էջ 224–232; Բարձր Հայքի ժողովրդական տարազը 19-րդ. և 20-րդ դ. սկզբին, ՊԲՀ, Երևան 1970, №4, էջ 183–196; *Народная одежда армян Арцаха в 19 – нач. 20 века, Хозяйство и материальная культура народов Кавказа в 19–20 веках, вып. I, Москва, 1971, стр. 209–223*; Գողթն գավառի տարազը 19-րդ և 20-րդ դարի սկզբին, Աշխատություններ Հայաստանի պատմության պետական թանգարանի, հ.6, Երևան 1975, էջ 93–113 և այլն:

Նազիկ Ավագյանի թողած գիտական ժառանգության կարևորագույն մասը կազմում են ութ անտիպ աշխատությունները՝

- Ազգագրական ֆոնդի կավանդների կատալոգ (6 մամուլ)
- Հայկական գուլպաների ու սոնապանների կատալոգ (6 մամուլ)
- Հայկական գոգնոցների կատալոգ (5 մամուլ)
- Գլխի հարդարանքի կատալոգ (8 մամուլ)
- Հայկական գոտիների կատալոգ (5 մամուլ)
- Հայկական զգեստների կատալոգ (10 մամուլ)
- «Հայկական տարազը 19-րդ և 20-րդ դդ.» սկզբին ռուսերեն լեզվով աշխատությունը (12 մամուլ)
- «Գողթն գավառի ազգագրությունը» մենագրությունը (10 մամուլ):

Հիշելով Նազիկ Ավագյանին նշենք, որ նա, անկասկած, Գողթնի ազգագրության լավագույն գիտակներից էր և այն եզակի անձանցից, որոնք կատարելապես տիրապետում էին և կենդանի հնչեցնում Գողթնի բացառիկ բարբառը՝ «գոկերենը»:

Շարունակելով ուսուցիչների գործը (այդպես էր նա անվանում մեծ ազգագրագետներ Երվանդ Լալայանին և Ստեփան Լիսիցյանին), Նազիկ Ավագյանը զբաղվեց հայ ժողովրդական նյութական մշակույթի արժեքներից մեկի՝ ավանդական հագուստի հարցերով. հրատարակեց բազմաթիվ գիտական հոդվածներ և արժեքավոր «Հայկական ժողովրդական տարազը. XIX դ. – XX դ. սկիզբ» գիրքը (1983), որն ուղղակի թեմայի ամբողջական ուսումնասիրության արդյունքն է: Աշխատությունը սպառիչ պատասխաններ է տալիս թեմայի հետ կապված բազմաթիվ հարցերի և հայկական ավանդական հագուստը ուսումնասիրողների համար դասագիրք է: Համակարգված գիտական բաժանումը ըստ գլուխների, հնարավոր է դարձնում ծանոթանալու հայկական գործվածքներին և նրանց զարդարվեստին, կանանց և տղամարդկանց հագուստին, գլխի հարդարանքին, գուլպաներին և ոտնամաններին, ինչպես նաև լրացուցիչ զարդերին: Իր ծննդավայրում՝ Ցղնայում անցկացրած մասնությունը մեծ հետք է թողել ազգագրագետ Նազիկ Ավագյանի ստեղծագործական կյանքում: Մետաքսյա թելեր արտադրող Քրիստափոր Ավագյանի (որի պատճառով էլ ենթարկվել է ստալինյան ռեպրեսիաների և ձերբակալվել) դուստրը մանկուց սովորել էր կարուճն: Երիտասարդ տարիքում, դառնալով հմուտ դերձակ, նա կարողանում էր, արտադրական որակով կարել ոչ միայն կանանց, տղամարդկանց, երեխաների շապիկ ու զգեստ, այլ նույնիսկ՝ վերարկու: «Հայկական ժողովրդական տարազը. XIX դ. – XX դ. սկիզբ» գրքում տրված հագուստի ձևվածքի մանրամասնությունները հենվում են գործանական գիտելիքների վրա, որոնք էլ ավելի արժեքավոր և վստահելի են դարձնում հայկական ավանդական հագուստի մասին հաղորդած տվյալները: Գրքի մեջ ներկայացված են կանանց և տղամարդկանց հագուստների տեսակների ձևվածքների, հագուստը հարդարող զարդապատկերների և գործիքների գծապատկերները, ինչպես նաև վաթսուներեկ լուսանկար:

Հանրային մամուլում լույս տեսած հոդվածները և հաղորդումները քառասուններեն են: Բազմաթիվ են 1973–1988 թթ. Նազիկ Ավագյանի կողմից հեռուստացույցով տրված հաղորդումները: Դրանցից են՝ Հայկական տարազը 19-րդ դարում և 20-րդ դարի սկզբին (1973); Հայկական գոտիները 19-րդ դարում և 20-րդ դարի սկզբին (1973), Սյունիք-Արցախի ժողովրդական տարազը (1976); Գլխազարդերը հայկական ժողովրդական տարազում (1976); Հայկական գուլպաներն ու սոնապանները (1977); Բարձր Հայքի կանանց տարազը (1981); Հայկական տարազի ասեղնագործական արվեստը (1983); Երևանի պոլիտեխնիկ ինստիտուտում կազմակերպված ժողովրդական երգի-պարի փառատոնի առիթով խմբերի տարազի մասին (1988):

Հայկական Սովետական Հանրագիտարանի համար կազմվել են հետևյալ հոդվածները՝ հատոր 1. Ալանի, Ածիկ, Աղանձ, Ապուխտ, Աղցան, Այծենակաճ, Այգեկույթ, Աղուհաց, Անթրոպոգենեզ; հատոր 2. Բոժոժամանում, Բաճկոն, Բրդիմանում; հատոր 3. Գլխարկ, Գոտի, Գուլպա, Դերձակություն, Դիպակ; հատոր 4. Իլիկ; հատոր 5. Խնուցի, Խուրջին, Կապա, Կոշիկ; հատոր 6. Ձեռագործ; հատոր 7. Ճակտնոց, Ճախարակ, Ճարմանդ, Մասնատուփ, Մանրարուք, Շերեփ, Շալ; հատոր 8. Ոսկերչություն; հատոր 9. Չուխա; հատոր 10. Սևադ, Սկիհ, Սկուտեղ, Սկահակ; հատոր 12. Տրեխ, Ցանցկեն:

Լինելով հայ ավանդական հագուստի մասնագետ, Նազիկ Ավագյանը, որպես խորհրդատու, օգնել է 1980-ական թթ. ստեղծված մի շարք ազգագրական համույթներին (օրինակ՝ «Մարաթուկ» խմբին)՝ ճիշտ կրելու ավանդական հագուստը:

Անգնահատելի մեծ են Նազիկ Ավագյանի Հայաստանի պատմության պետական թանգարանին մատուցած ծառայությունները: 1990-ական թթ. նրա ջանքերով և անձնական և բարեկամական կապերի շնորհիվ Հայաստանի պատմության թանգարան մուտք գործեցին նշանավոր ազգագրագետներ Երվանդ Լալայանի և Վարդ Բդոյանի անձնական արխիվները, որոնց գիտական մշակումն ու ցուցակագրումը կատարեց ինքը՝ Նազիկ Ավագյանը:

Պահպանվել են այն անմոռանալի դրվագները, երբ նա սիրով աշխատում էր ՀՊԹ-ում պրակտիկա անցնող ուսանողների և Ազգագրության բաժինը համալրած երիտասարդ կադրերի հետ, ձգտելով իր հարուստ գիտելիքներն ու աշխատանքային փորձը փոխանցել երիտասարդ սերնդին: Մերո կապեր ուներ ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի ազգագրության ամբիոնի դասախոսական կազմի հետ: Նազիկ Ավագյանի ազգանվեր գործերից էր թանգարանի ղեկավարությանը 1996թ., «Ազգագրական Հանդէսի» 100-ամյակի կապակցությամբ, Եր. Լալայանի գերեզման այցելելու առաջարկը: Ցավոք, առաջարկին միացան միայն Ազգագրության բաժնի գիտաշխատողներ՝ Ա.Իսրայելյանը և Լ.Ավանեսյանը, որոնց հաջորդ այցելությունը Եր.Լալայանի գերեզմանին և հարգանքի ու հիշատակի տուրքը տալը մեծ գիտնականին տեղի ունեցավ 2006թ.: Նազիկ Ավագյանի նախաձեռնության շնորհիվ այսօր Կոմիտասի անվան պանթեոնում հայ ազգագրագետ, բանահավաք, հնագետ Եր.Լալայանի գերեզման այցելելը ավանդույթի ուժ է ստացել:

Ավարտելով մեր խոսքը, նշենք, որ Նախիջևանի Օրդուբադի շրջանի (հնում՝ Մեծ Հայքի Վասպուրական աշխ-ի Գողթն գավառ), Ցղնա գյուղից էին Սողոմոն Սողոմոնյանի՝ մեծն Կոմիտասի ծնողները, ՀՀ ժողդերասան, կոմպոզիտոր Արամ Մերանգուլյանը (1902–1967), հայտնի տնտեսագետ, դոկտոր-պրոֆեսոր Մենստր Բունիաթյանը (1888–1969), դրամատուրգ Անուշավան Վարդանյանը, գրական, հասարակական գործիչ Լևոն Սարգսյանը (1862–1927), Հայ Հեղափոխական Դաշնակցություն կուսակցության հիմնադիրներից մեկը՝ Ստեփան Զորյանը՝ Ռոստոմը (1867–1919) և նրա եղբայրներ՝ Արիստակես և Զորի Զորյանները: Այսօր այս աստղաբույլի կողքին իր արժանի տեղն ունի ազգագրագետ, պատմական գիտությունների թեկնածու, Հայաստանի պատմության թանգարանի կենսագրության մեջ անջնջելի հետք թողած Նազիկ Քրիստափորի Ավագյանը (1922–2007):

Լիլիա Ավանեսյան